

Szilcz Eszter

Egy szonettnyi költő Lakiteleken

1985. október végén a lakiteleki művelődési házban több száz ember gyűlt össze Lezsák Sándor meghívására, hogy együtt ünnepeljék az irodalom és a képzőművészet rendhagyó találkozását, és kimondva a kimondhatatlant: némán fejet hajtsanak 1956 emléke előtt.

Az összejövetel gondolata 1983-ban fogalmazódott meg Lezsák Sándorban, aki akkoriban a lakiteleki művelődési ház népművelője és a helyi amatőr színjátszó csoport vezetője volt. Egy olyan rendezvény gondolata körvonalazódott benne, ahol fiatal képzőművészek illusztrációkkal látnák el a kárpát-medencei magyar irodalom válogatott verseit. „...a jelenkor egységes magyar költészetének kellene egy olyan bemutatót, kiállítást szervezni, amelyen megszólalnak a jeles költők, ugyanakkor láthatóvá is tesszük a verseket. A kiváló lakiteleki képzőművészekkel együtt gondoltam végig az Antológia-kiállítás tartalmát. Az volt a cél, hogy Gulyásné Gyöngyösi Gyöngyi és férje, Gulyás Géza, valamint Tábori Aranka versillusztrációinak társaságában hangozzanak el a versek. Két évig készültek az illusztrációk. A könyvtárból válogattam a történelmi hazában, a Kárpát-medencében, Nyugat-Európában és a tengerentúlon élő költők műveit, Márai Sándor, Csoóri Sándor, Tollas Tibor verseitől kezdve egészen

Nagy Gáspáréig. Természetesen nem hagyhattam ki Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című korszakos versét se. New Yorkból megszereztem az ott kiadott hanglemezt, amelyen ő maga mondta el a versét” – emlékezett vissza Lezsák Sándor.¹

Az est egy zseniális ötlet – a rendezvény lényegében egy ártatlan képzőművészeti kiállítás – köré szerveződött, amely így biztosította a teljes legalitást, ugyanakkor tartalmát és mondanivalóját tekintve – lévén, hogy a megnyitóra felvonult a nemzeti demokratikus, a rendszert nyíltan elutasító szellemi kör legjava, s erről műveik felolvasásával nyilvánosan is tanúságot tett – egyértelműen az illegalitás, a fennálló rend eszméinek és törvényességének tagadása alapján állt.² A rendszer kifogásolni valót nemigen találhatott egy művelődési ház kiállításának megnyitóján. Az est azonban egy szellemi, kulturális felvonulást leplezett, amelyen a nemzeti hagyományokhoz és a szuverenitás gondolatához közel álló írók, költők sorakoztak fel, egy élő irodalmi *Antológia* résztvevőiként. Az elhangzott versek a magyarság elnyomottságának, a nemzeti önrendelkezés hiányának és az 1956-os forradalom vérbe fojtása emlékének irodalmi igényű megfogalmazásai voltak, anélkül, hogy a tilalmas – s ugyanakkor azonnali beavatkozásra alkalmat adó – 1956-os for-

1 Spangel Péter: *Himnusz kívülről, belülről. Beszélgetés Lezsák Sándorral*. Budapest, Kairosz, 2012, 86-87.

2 Petrik Béla: „Ragyog az októberi erdő, ragyog az októberi nap...”. Az 1985 októberében rendezett lakiteleki Antológia-est. In: *Élő Antológia. Lakitelek, 1985. október 22.* Szerk. Tóth Erzsébet, Agócs Sándor. Lakitelek, Antológia, 2011, 10-11.

radalmat egyetlen mondat erejéig bárki is néven nevezte volna.³

Az első jelentést október 17-én küldte a Borsod megyei III/III-as ügyosztály, amelyben egy hálózati személyük részére küldött meghívóról értesítették a belügyet. Ebből világossá vált számukra, hogy a kiállítás és irodalmi est névsora számos ellenzéki személyt vonultat fel: Aczél Géza, Baka István, Buda Ferenc, Csoóri Sándor, Kovács István, Nagy Gáspár, Ratkó József, Serfőző Simon, Szervác József, Szécsi Margit, Tornai József, Tóth Erzsébet, Utassy József, Zalán Tibor, Veress Miklós.

Az *Antológia*-est 19 órakor kezdődött a zsűfólásig megtelt művelődési ház színháztermében, a kiállított képek pedig az előtérben sorakoztak.⁴ Utassy

3 Uo. 11.

4 Versillusztráció készült az alábbi költők verseihez: Aczél Géza, Baka István, Balaskó Jenő, Barak László, Bari Károly, Buda Ferenc, Csoóri Sándor, Dedinszky Erika, Döbrentei Kornél, Farkas Árpád, Fenyvesi Ottó, Fodor András, Gál Sándor, Gömöri György, Györe Balázs, Határ Győző, Hervay Gizella, Horváth Elemér, Ilyllyés Gyula, Kányádi Sándor, Kemenczky Judit, Kemenes

József végül nem tudott részt venni az eseményen, így éppen 14 – Nagy Gáspárt idézve –, egy „szonettnyi költő” volt jelen a színpadon. Pap Gábor művészettörténész többek között ezekkel a szavakkal nyitotta meg a tárlatot: „Ritka az az eset, amikor ekkora húzóerőt tud gyakorolni a kortárs irodalom a kortárs képzőművészetre. Becsüljük meg ezt az alkalmat, tiszteljük őket nagyon, mert az eddigi munkásságuk alapján ez egészen hősi-esnek nevezhető bátorság, és ez a bátorság végül is meghozta a maga jutalmát, és ez a jutalom ezúttal nekünk szól.” Lezsák Sándor köszöntő szavait pedig egy Petőfi-versidézetrel nyomatékosította: „Európa csendes, újra csendes, Elzúgtak forradalmi...” Majd így folytatta: „Milyen ez a csönd? Az itthoni, Duna-táji, az európai csönd? Olyan, amilyen az

Géfin László, Kibédi Varga Áron, Kiss Anna, Kiss Dénes, Kovács István, Lezsák Sándor, Markó Béla, Márai Sándor, Mózsi Ferenc, Nagy Gáspár, Nagy László, Páskándi Géza, Petri Csathó Ferenc, Pilinszky János, Ratkó József, Saáry Éva, Serfőző Simon, Cs. Szabó László, Szentmihályi Szabó Péter, Szervác József, Szécsi Margit, Székely Dezső, Szikszai Károly, Szilágyi Domokos, Sziveri János, Szőcs Géza, Thinsz Géza, Tímár György, Vári Attila, Veress Miklós, Weöres Sándor, Zalán Tibor.

Ratkó József (szemben fehér ingben) az 1987-es lakiteleki találkozón a hallgatóság soraiban.

életünk... Arcunkon kövesednek a tehetetlenség lenyomatai. Most ezekből csak egyet, ez húsunk elevenjébe mar. Amíg a költő verseskötete, egyáltalán: a könyv az ország határain szigorúan ellenőrzött, csempészárúként rejtegetett, addig ennek az európai csöndnek a történései csak bennünk zúgnak, mint kagylóban a tenger, tartósítva félelmet, aggodalmat. Mert különös idő visel bennünket: innen mehet a magyar nyelvű könyv Bécsbe, Párizsba, Clevelandbe, de onnan nem érkezhetsz; s jöhet a könyv Nagyváradról, Csíkszeredából, de innen oda szabadon nem utazhat.”

Aznap este az ország minden tájáról érkeztek Lakitelekre, Budapesttől Nyíregyházáig, az egyszerű parasztembertől a csepeli munkásig, rengetegen voltak. A köszöntők után az *Egy mondat a zsarnokságról*, majd Kányádi Sándor *Fekete-piros* című verse szólalt meg hangszalagról. Aztán a költők egymás után olvasták fel saját verseiket. Zúgó tapsvihar követett minden egyes verset, olyan volt a hangulat, mint egy koncerten. „Az est tulajdonképpen egy élő metafora volt. A színpadon ültek a költők, s hogy valami díszlet legyen, a két-három méter széles, egy méter magas dobogót lefedtem vászonnal. Feltettünk rá egy vázát virággal. A másnapi pártbizottsági jelentésben az szerepelt, hogy az 1956-os jelképes koporsó volt a színpadon...” – idézi fel emlékeit Lezsák Sándor.⁵ Ugyanez a jelentés a létszámot először 350-400 főre tette, majd ezt később módosították a valódi 500 körülire. Beszámol még arról is, hogy tv- és rádiófelvétel készült az est folyamán, illetve, hogy néhány külföldi vendég is részt vett az eseményen. Az *Antológia-est* miatt nagy politikai botrány kerekedett, szervezőit, résztvevőit komoly retorziók érték. Egyes visszaemlékezések szerint az MSZMP Bács-Kiskun megyei első titkára „vérfürdőt rendezett” a megyében. Meghurcolták Gyöngyösi György művelődésiház-igazgatót, akinek lánya és veje a három il-

lusztráló művész között volt, és kirúgták állásából Lezsák Sándort. „Én nem taníthattam történelmet, nem kaptam órát, szakfelügyelőket küldtek. Sokak fejére hozott bajt pusztán az, hogy az esten jelen voltak. Munkahelyek forogtak veszélyben. Többüket berendelték Kecskemétre, »meghallgatásra«... Megpróbálták a közvetlen környezetemet is tönkretenni, elbizonytalanítani, velem szembe fordítani... Megmondom őszintén, nem is gondoltam, milyen következményekkel járhat az *Antológia-est*” – meséli Lezsák a *Himnusz kívülről, belülről* című interjúkötetben.⁶

A Magyar Televízió Szegedi Stúdiója készítette a felvételt az estről, melyet a belügy lefoglalt, majd Regős Sándort, a szegedi tv akkori vezetőjét – Lezsák jó barátját – utasította annak megsemmisítésére. Regős a felvételtől készített egy másolatot, mielőtt megsemmisítette, így az fennmaradhatott az utókorban. Természetesen semmilyen képi anyag nem jöhetett ki az eseményről, és az *Antológia-estről* egyedüliként tudósító Kovács Júliát azonnali hatállyal kirúgták a *Népszavától*. A *Nemzetőr* és a Szabad Európa Rádió foglalkozott még a rendezvényt, és ők követték nyomon az est utáni történéseket.

Az *Antológia-est* varázsa, illetve Lezsák Sándor nyilvánvaló ereje abban mutatkozik meg, hogy közel 500 főnyi tömeget tudott egy estére az ország különböző pontjairól egy kis faluba, Lakitelekre koncentrálni. Nyugodtan beszélhetünk történelmileg méltatlanul keveset emlegetett eseményről. Ezen est előtt ugyanis nemigen találunk a magyar történelemben ilyen jelentős, hazai, az 1956-os forradalomra emlékező és azt méltó, így a fennálló rendszerrel szemben demonstráló nyilvános fellépést.⁷ 1985. október 22-e szerves része a rendszerváltásig megtett útnak és alapja az 1987-es lakiteleki találkozóknak.

6 Uo. 89.

7 Petrik i. m. 2011, 10.

5 Spangel i. m. 2012, 88.